

מסכת תמיד והיום השמיני למילואים עריכתה הספרותית והרעיונית של מסכת תמיד

מסכת תמיד מתארת את סדר עבודת התמיד של שחר בבית המקדש מדי יום ביומו. היא בנויה על פי סדר כרונולוגי: תחילתה בשנת הלילה של משמרת הכהנים בבית המקדש, ובצמוד לה השכמת הבוקר של המשמרת לקראת דישון המזבח, וסופה בשירת הלויים שלאחר סיום ההקרבה וניסוך היין.

המסכת שנויה כרצף סיפורי מובהק¹, לשונה לעתים קרובות פיוטית, ואין בה כמעט מחלוקות.² המשנה שלפני האחרונה מסיימת במילים "זה הוא סדר התמיד לעבודת בית אלהינו יהי רצון שיבנה במהרה בימינו אמן", ובה מסיימת את מהלך המסכת כולו.³ סיומת זו מלמדת שמדובר בנוסח זיכרון שנשנה לאחר החורבן ושולב בתפילה לבניין הבית. על פי דברי הגמרא למסכת⁴, חלק מן התיאורים נשנו בלשון גוזמא, שבאה ליצור רושם של פאר והדר.⁵

ר' יוחנן בירושלמי⁶ ורב הונא בבבלי⁷ מוסרים ששונה המשניות הוא שמעון איש המצפה שחי בזמן המקדש, בזמנו של רבן גמליאל הזקן (פאה פ"ב מ"ו). ר' יעקב בר אבא בירושלמי סובר שלא את כל המסכת שנה שמעון אלא רק את מקצתה.

1. הקדמות הרמב"ם למשנה, מהד' י' שילת, ירושלים תשנ"ו, עמ' נ.
2. שתי מחלוקות בלבד: פ"ה מ"ב ופ"ז מ"ב. לוי גינצבורג (על הלכה ואגדה, תל אביב תש"ך, עמ' 43) טוען כי שתי דעות חולקות אלו נוספו לאחר עריכת המשנה ולא היו חלק מגוף המסכת בזמן האמוראים. היעדרן המוחלט של מחלוקות מן המסכת הוא אחת מן הראיות שמביא גינצבורג לטענתו שמסכת זו היא קדומה ואינה חלק מהעריכה של משנת רבי.
3. המשנה האחרונה של המסכת היא נספח החורג מן הרצף הסיפורי. רי"נ אפשטיין (מבואות לספרות התנאים, ירושלים תשכ"ג, עמ' 951, 979) מונה אותה בכלל התוספות המאוחרות, וראייתו העיקרית היא כפל הסיומים. כך סובר גם גינצבורג (לעיל, הערה 2, עמ' 60). בשיר השירים רבה (פרשה ד ד) תוספת זו כבר מוכרת כחלק מן המשנה.
4. תמיד כט ע"א.
5. מאיר בר-אילן טוען שמסכתות מידות ותמיד הן תעודות פולמוסיות נגד כת המקדש, שהתנגדה למקדש הנשלט על ידי חכמים ותיארה את המקדש האידאלי באופן אחר, בדרך כלל הרבה יותר מחמיר. ראו: מ' בר-אילן, 'האם מסכתות תמיד ומידות הן תעודות פולמוסיות?', סידרא ה, תשמ"ט, עמ' 27-40.
6. יומא פ"ב, לט ע"ד.
7. יומא יד ע"ב.

בספרים שלנו מונה המסכת שבעה פרקים, אולם רי"נ אפשטיין הראה שהן בכתבי היד של המשנה הן בגרסותיהם של הראשונים מנתה המסכת שישה פרקים בלבד: פרקים ו-ז הם פרק אחד.⁸

במאמר זה נבקש להראות שעבודות התמיד בנויות כך שכל עבודה מפוצלת לשני חלקים נפרדים – חלק אחד פותח וחלק אחד סוגר ומסיים. בין שני החלקים הללו, ובמרכזה של העבודה כולה, נמצאת הכניסה להיכל והקטרת הקטורת. עד אליה אנו עוסקים בחלק הראשון שהוא פתיחה, וממנה ואילך אנו עוסקים בחלק השני שהוא הסיום והסגירה. כך נוצר מבנה מפוצל המעמיד במרכזו את הכניסה להיכל והקטרת הקטורת. נבקש להציע שמבנה זה מושאל מן האופן שבו מסתיימת עבודתו של אהרן הכהן ביום השמיני למילואים, המתוארת בוויקרא ט'. באופן זה נוצרת זיקה מבנית בין האירוע המכונן של הקמת המשכן לבין העבודה היום-יומית במקדש, כך שכל יום במקדש הוא שיבה אל היום הראשון.

מבוא: מבנה מסכת תמיד

מסכת תמיד בנויה משלוש מערכות שוות בנות שני פרקים כל אחת (על פי חלוקת הפרקים המקורית של המסכת). המערכות מובדלות אחת מן השנייה על ידי לשונות פתיחה וסיום, ויש ביניהן הקבלות רבות. כל מערכה היא יחידת תוכן נפרדת שיש בה תהליך של כניסה לאחד ממרחבי העבודה של המקדש – העזרה או ההיכל, ביצוע העבודה שקשורה במרחב זה ויציאה ממנו.

א. שלוש המערכות

המערכה הראשונה:

פרק א מתאר את תהליך הכניסה הראשונה אל העזרה בבוקרו של יום. בעקבותיו באות עבודות הדין ואש התמיד של מזבח העולה. פרק ב מסתיים ביציאה מן העזרה אל לשכת הגזית.

המערכה השנייה:

פרק ג מתאר את תהליך הכניסה הראשונה להיכל. בעקבות כניסה זו באות עבודות הדין בתוך ההיכל – דישון מזבח הקטורת והמנורה. כמו בסיום פרק ב, פרק ד מסתיים אף הוא ביציאה מן העזרה אל לשכת הגזית. שתי המערכות מסתיימות בלשון זהה:

וירדו ובאו להם ללשכת הגזית (פ"ב מ"ה; פ"ד מ"ג).

סיום וחזרה אל לשכת הגזית הם סימן לסיומו של שלב.

8. אפשטיין (לעיל, הערה 3), עמ' 986. בכך הוא מיישב את מיקומה בסדר קודשים לאחר מסכתות כריתות ומעילה בנות ששת הפרקים כל אחת.

מסכת תמיד והיום השמיני למילואים – עריכתה הספרותית והרעיונית של מסכת תמיד

המערכה השלישית:

פרקים ה-ז מתארים כניסה שנייה להיכל. כניסה זו מסיימת את תהליכי הדישון שהחלו בכניסה הראשונה ומוסיפה אליהם את הקטרת הקטורת. סופה של המערכה הוא היציאה הסופית מן ההיכל, המתוארת בסיום פרק ו והופכת למעמד ולברכה בפרק ז (מ"ב).

המערכות השנייה והשלישית מתחילות בלשון זהה:

אמר להם הממונה... (פ"ג מ"א; פ"ה מ"א).

באופן זה מתוחמים הגבולות שבין המערכות – בין סוף הראשונה לתחילת השנייה ובין סוף השנייה לתחילת השלישית.

ב. דמיון מבני

כאמור, לכל מערכה יש מבנה פנימי שעיקרו הוא תהליך של כניסה אל הקודש, עבודה בתוכו ויציאה חוצה. תהליך זה עובר דרך שלבים קבועים שחוזרים בשלוש המערכות:

1. פיס

שלוש המערכות מתחילות בפיס המגריל את עבודות השלב שמתחיל כעת. תיאור הפייסות דומה:

בפרק א:

הממונה בא ודופק עליהם והם פתחו לו. אמר להן: מי שטבל יבא ויפיס.
הפיסו, זכה מי שזכה (מ"ב).

בפרק ג:

אמר להם הממונה: בואו והפיסו... הפיסו, זכה מי שזכה (מ"א).

בפרק ה:

אמר להם: חדשים לקטרת באו והפיסו. הפיסו, זכה מי שזכה (מ"ב).

הפייסות אינם מתחלקים על פי תוכנם (עבודות הדישון לחוד, עבודות קרבן התמיד לחוד וכו') אלא על פי המערכה שבה הם נתונים – כל העבודות שבמערכה זו יוגרלו. הקשר בין הפיס למערכה בולט במיוחד במערכה השלישית (פ"ה מ"ב) שבה, לדעת תנא קמא, מתבצעים שני פייסות. השני מתייחס לפעולה שתיעשה רק לאחר היציאה מן ההיכל ולכאורה אין מקומה כאן, אולם היא מוגרלת כבר עכשיו כיוון שמערכה אחת רציפה יש לפנינו.⁹

9. לביאור עניין הפייסות עיינו: ח' יחיאל, 'מפעל הפיס – עיון במשנת תמיד', מעלין בקודש י,

2. ההתמקדות באירוע הכניסה אל הקודש

בשלוש המערכות הכניסה אל המרחב שבו הולכים לעבוד מקבלת נופך מיוחד. בשתי המערכות הראשונות מופיעה בתחילה כניסה על ידי יחיד המחולל את הפתיחה, ולאחריה כניסת הרבים לעבודתם. כניסת היחיד נושאת אופי חגיגי ומיוחד, וכניסת הרבים מתאפשרת בעקבות היחיד שפתח את הדרך. במערכה הראשונה: היחיד נכנס לתרומת הדשן (פ"א מ"ד), ואחריו הכוהנים נכנסים לסיים את שאר עבודות הדישון ואש התמיד (פרק ב). כניסת היחיד מתוארת בהרחבה:

אין אדם נכנס עמו ולא נר בידו אלא מהלך לאור המערכה. לא היו רואין אותו ולא שומעין את קולו... (פ"א מ"ד).

במערכה השנייה: היחיד פותח את דלתות ההיכל – "הגיע לשער הגדול... ופתחו" (פ"ג מ"ז), ואחריו הכוהנים עושים את פעולות הדישון – "מי שזכה בדשון מזבח הפנימי נכנס... מי שזכה בדישון המנורה נכנס" (שם מ"ט) ואת שחיטת התמיד (פרק ד). כניסת היחיד מתוארת גם כאן בהרחבה מתוך השוואה לכניסת הקב"ה – "כי ה' אלהי ישראל בא בו והיה סגור" (פ"ג מ"ז).

אף הלשון בשתי המערכות דומה ומתארת המתנה והתניה:

לא היו רואים אותו... עד ששומעים (פ"א מ"ד).

וכנגדה:

לא היה השוחט שוחט עד ששומע... (פ"ג מ"ז).

במערכה השלישית (פ"ו מ"א) מדובר בכניסה אל מקום שכבר נכנסו אליו – כניסה שנייה אל ההיכל. אולם כניסה זו מקבלת נופך מיוחד, הן בהגדרתה ככניסה לצורך השתחווייה – "יודע שאחיו הכהנים נכנסים להשתחוות" (פ"ה מ"ו) הן על ידי תיאור המשלחת העולה במעלות האולם.¹⁰ התהליך המתואר בה הוא הפוך – מתחילה עולים כולם אל עבר ההיכל, ואחר כך פורשים אחד אחד עד שנותר המקטיר לברו לבצע את הפעולה האחרונה והמסיימת. המשנה מדגישה את היותו לבד:

פרשו העם והקטיר והשתחוה ויצא (פ"ו מ"ג).

כאן יש מבנה הפוך – תחילה הרבים ולבסוף היחיד. נראה שטעם הדבר הוא שבשתי המערכות הראשונות העיקר הוא תהליך הכניסה, ואילו במערכה השלישית אנו מגיעים לשיא שאחריו היציאה האחרונה. כעת אין צורך בכניסה של יחיד כיוון שמרחב ההיכל

תשס"ה, עמ' 109-118.

10. העלייה במעלות האולם מודגשת – "החלו עולים" (פ"ו מ"א) ולא "עלו" כמו בפ"ב מ"א. גם עצם ציון העלייה בדרך להיכל נותן ערך לתהליך הכניסה, בשונה מהמשנה בפ"ג מ"ט שמדברת על כניסה בלי לציין את העלייה הכרוכה בה.

מסכת תמיד והיום השמיני למילואים – עריכתה הספרותית והרעיונית של מסכת תמיד

כבר נפתח במערכה הקודמת. מה שמתחדש כעת זו היציאה, שהיא היציאה האחרונה והסוגרת, ולכן היא נעשית ביחיד.
נמצא שתחילת הכניסה ביחיד וסיום היציאה ביחיד, ובאמצע עבודת הרכיבים.
אפשר שיש ביחידות זו כדי להזכיר את עבודת יום הכיפורים, שכולה עבודת יחיד.

3. השמעת הקול

בשלוש המערכות מצוינת השמעת קול המהווה את הסימן המבשר על הכניסה אל מרחב העבודה ולאחריה העבודה יכולה להתחיל. השמעת הקול מתוארת כהתניה להמשך העבודה:
במערכה הראשונה (פרק א):

...אין אדם נכנס עמו ולא נר בידו אלא מהלך לאור המערכה. לא היו רואין אותו ולא שומעין את קולו עד ששומעין קול העץ שעשה בן קטין מוכני לכיור, והן אומרים: הגיע עת, קידש ידיו ורגליו... (מ"ד).

במערכה השנייה (פרק ג):

...נטל את המפתח ופתח את הפשפש, נכנס לתא ומן התא אל ההיכל עד שהוא מגיע לשער הגדול. הגיע לשער הגדול, העביר את הנגר ואת הפותחות ופתחו. לא היה שוחט השוחט עד ששומע קול שער הגדול שנפתח (מ"ז).

מיד אחר כך מביא הפרק משנה החורגת מן הסדר ומתארת את הקולות השונים שיצאו מן המקדש.¹¹
במערכה השלישית (פרק ה):

הגיעו בין האולם ולמזבח, נטל אחד את המגרפה וזורקה בין האולם ולמזבח. אין אדם שומע קול חברו בירושלים מקול המגרפה. ושלשה דברים היתה משמשת: כהן ששומע את קולה יודע שאחיו הכהנים נכנסים להשתחוות והוא רץ ובא, ובן לוי שהוא שומע את קולה יודע שאחיו הלויים נכנסים לדבר בשיר והוא רץ ובא, וראש המעמד היה מעמיד את הטמאים בשער המזרח (מ"ו).

בשונה משני הקולות הראשונים שבאו מתוך העבודה, השמעת קול זו היא מכוונת ועומדת בפני עצמה ומהווה אות לאירוע המרכזי של העבודה.

4. תיאור היציאה

כאמור לעיל, בשלוש המערכות ישנה פעולה ברורה ומודגשת של סיום ויציאה.

11. גינצבורג (לעיל, הערה 2, עמ' 53) טוען שמשנה זו לא הייתה מגוף המסכת בעריכתה המקורית, שכן ביומא כ מובאות שיטות אמוראים החולקות על דברי המשנה מבלי שהוזכרה משנתנו כסותרת אותן.

בשתי המערכות הראשונות:

(פ"ב מ"ה; פ"ד מ"ג).

וירדו ובאו להם ללשכת הגזית

בסיומו של שלב מפנים את כל מרחב העבודה ומתכנסים ללשכת הגזית לקראת השלב הבא.

במערכה השלישית:

כאן זו היציאה האחרונה והיא מלווה בהשתחויה. שלוש המשניות של פרק ו מסתיימות בלשון "והשתחוה ויצא", וכך גם פ"ז מ"א. משנה ב בפרק ז קושרת יציאה זו למעמד של עמידת הכהנים על מעלות האולם וברכה לעם.

5. סיכום שלוש המערכות

לאור זאת יש לראות את מבנה המסכת כמתאר את תהליך הכניסה אל הקודש באופן זה: המערכה הראשונה היא הפתיחה, ובה הכניסה הראשונה אל העזרה ופעולות התשתית של הדישון ואש התמיד. המערכה השנייה היא הכניסה הראשונה אל ההיכל, שיש בה כבר התחלה של עיקר עבודת היום שבעזרה – הקרבת התמיד, אולם ביחס להיכל היא מהווה הכנה למערכה הבאה – נעשות בה רק עבודות הדישון שבהיכל. המערכה השלישית היא הכניסה העיקרית אל ההיכל – בה נעשית הקטרת הקטורת וההשתחויה לפני ה', ואחריה באה היציאה המסיימת את העבודה כולה.

המבנה המפוצל של עבודות התמיד

מעקב אחרי העבודות של סדר התמיד יגלה שהן מפוצלות באופן עקבי, ולעתים מאולץ, לשני חלקים. החלק הראשון של כל עבודה נמצא במערכה השנייה, היא הכניסה הראשונה אל ההיכל המתוארת בפרקים ג-ד. החלק השני של כל עבודה נמצא במערכה השלישית, לאחר הכניסה המרכזית אל הקודש, המתוארת בפרקים ה-ז.

א. קרבן התמיד

במערכה השנייה, בפרק ד, מתוארת שחיטתו של קרבן התמיד, זריקת דמו וחלוקת איבריו, אולם בסיומו של תהליך זה אין איבריו מושלכים אל אש המזבח אלא מונחים במצב ביניים על הכבש (פ"ד מ"ג). הקטרת האיברים מגיעה רק בסופו של סדר העבודה, לאחר היציאה מן ההיכל והברכה אל העם (פ"ז מ"ג). איננו מוצאים מקור לפשרה של חלוקה מוזרה זו.¹²

12. הסוגיה ביומא לג ע"ב, המבארת את סדר המערכה, מבארת באופן מקומי את הפרדת עבודת

ב. דישון המנורה

במערכה השנייה מתואר דישון של חמישה נרות בלבד (פ"ג מ"ט). דישון שני הנרות הנוספים מגיע רק במערכה השלישית, בכניסה השנייה להיכל (פ"ו מ"א).¹³

ג. דישון המזבח הפנימי

במערכה השנייה מתואר דישון המזבח הפנימי (פ"ג מ"ט). באופן תמוה הכוהן אינו נוטל את הטני, הכלי שלתוכו חפן את דשן המזבח, אלא מניח אותו בהיכל ויוצא בלעדיו. הוצאת הטני מתוארת כעומדת בפני עצמה במערכה השלישית (פ"ו מ"א).

ד. הברכה אל העם

במהלך סדר העבודה אנו מוצאים שתי ברכות הניתנות לעם. אחת נמצאת בין סיום המערכה השנייה לתחילת השלישית, והשנייה לאחר היציאה מן הקודש במערכה השלישית (פ"ז מ"ב).

1. הברכה הראשונה

המשנה (פ"ה מ"א) מתארת עצירה ברצף העבודה לטובת קריאת עשרת הדיברות וקריאת שמע וברכותיה.¹⁴ בסיומה יש ברכה לעם:

אמר להם הממונה: ברכו ברכה אחת, והן ברכו, קראו עשרת הדברים, שמע, והיה אם שמוע, ויאמר ברכו את העם שלש ברכות: אמת ויציב ועבודה וברכת כהנים, ובשבת מוסיפין ברכה אחת למשמר היוצא.

ברכת 'אמת ויציב' היא מברכות קריאת שמע.

דם התמיד מעבודת האיברים. אולם אין בה ביאור מדוע עבודת האיברים עצמה נחלקת לשניים – הניתוח וההולכה עד הכבש (בפרק ד), ההקרה עצמה (בפרק ז). פיצול שכזה מוזכר גם בשקלים פ"ח מ"ח.

13. הסוגיה במסכת יומא (שם) דנה בסיבה לחלוקת דישון המנורה לשניים ע"ש. אולם מעבר לסיבה המקומית, אנו נבקש להראות שזהו דפוס חוזר בכל העבודות. אפשר שאלמלא הסיבה המקומית, היו מטיבים את כל שבעת הנרות ומסתפקים בהשארת הכוז למרגלות המנורה, כפי שנעשה בדישון המזבח הפנימי.

14. על פי הברייתא קריאת שמע זו מתבצעת קודם הזמן הראוי לקריאת שמע: "הקורא את שמע שחרית עם אנשי משמר ואנשי מעמד לא יצא, מפני שאנשי משמר מקדימים ואנשי מעמד מאחרים" (יומא לז ע"ב). רש"י שם מנמק: "שמא תמשך עליהם העבודה וימנעו מלקרות". הקדמה זו נובעת מהחשש שהעבודה תתארך והכוהנים לא יוכלו לקרות. מכאן למדים שזו נקודת העצירה האחרונה במהלך העבודה, ומתחילת המערכה השלישית יש להמשיך את העבודה ברצף עד סיומה.

לגבי מקומה של ברכת העבודה כאן יש לעיין, שהרי ברכה על העבודה יכולה להתאים לפתיחה של העבודות או לסיומן, ואילו אנו באמצעו של תהליך. אם נבין ברכה זו כסיום, יש לראות את כל מה שנעשה עד כאן כחשוב מספיק ועומד בפני עצמו כדי לסכם אותו בכרכה. אם נבין אותה כפתיחה, יש לראות את כל מה שנעשה עד כאן כהכנה, ואת השלב שאנו עומדים לקראתו כעיקרה של העבודה.¹⁵

תוכנה של ברכת הכוהנים כאן אינו ברור, שהרי ברכה מסודרת לעם עם נשיאת כפיים מתוארת להלן בפרק ז, לאחר היציאה מן הקודש.¹⁶ נמצא שאף הברכה לעם נושאת אופי כפול, בדומה לשאר עבודות התמיד – ברכה אחת מינורית וחלקית יותר נאמרה לעם כבר בשלב הזה, לפני הכניסה לקודש. ברכה שלמה יותר, הכוללת נשיאת כפיים, נאמרה לאחר היציאה מן הקודש.

במובן זה, הברכה שבתחילת פרק ה שייכת לחלק הראשון של העבודות הלא גמורות, בפרקים ג-ד. ובאמת כבר בסוף פרק ד מוזכר שהירידה ללשכת הגזית היא לצורך קריאת שמע זו, שבה משולבת ברכת הכוהנים.¹⁷ משנה ב של פרק ה מתחילה מאותו מקום שבו מתחילה משנה א של פרק ג – הממונה הפונה אל הכוהנים לצורך הפיס.

15. על פי האפשרות השנייה ניתן לתת הסבר אפשרי נוסף למיקום הברכה בתחילת פרק ה. אך לאור ההשוואה להלן לעבודת היום השמיני, מסתברת יותר האפשרות הראשונה. אפשר כמובן לשלב את שתי האפשרויות כאחת – מה שנעשה עד עכשיו עומד בפני עצמו ומצדיק ברכה על העבודה, אך בתמונה הכוללת הוא מהווה שלב של הכנה, וכמובן הזה ברכת העבודה היא הכנה לשלב העיקרי.

16. רש"י (ברכות יא ע"ב, ד"ה וברכת כהנים) ותוס' (שם, ד"ה וברכת כהנים) מבארים שאכן מדובר פה בברכת כוהנים המוכרת. תוס' מוסיפים שאמנם אמרו את פסוקי הברכה, אך בלא נשיאת כפיים. הרמב"ם, בפירושו המשנה שלנו במסכת תמיד, מתרץ באופן אחר ומבאר שברכת כוהנים כאן היא ברכת 'שים שלום'. לדבריו, 'אמת ויציב', עבודה ו'שים שלום' הן שלוש ברכות שהן תפילה על עם ישראל. לדיון בפירושים הרבים שהוצעו לביאור הברכה במשנה זו ולביאור הכפילות בברכת הכוהנים, עיינו: ד' הנשקה, 'תפילת כהנים וברכתם במקדש: משנה ראשונה ותלמודם של תנאים אחרונים', בתוך: א' עצמון וצ' שפיר (עורכים), כתבור בהרים, אלון שבות תשע"ג, עמ' 51-87. הנשקה מבחין, בעקבות פינקלשטיין ופליישר, בין משנה ראשונה לאחרונה, וסובר שבמשנה ראשונה נאמרה כאן ברכת הכוהנים המלאה, והברכה המוזכרת להלן בפרק ז הייתה ברכה אחרת, שזכר לה ניתן למצוא בתיאורי העבודה של בן סירא, ומקורה בברכת אהרן ביום השמיני למילואים, בוויקרא ט', כב. ביאורנו להלן יבקש לתת טעם אפשרי אחר לכפילות זו, שאינו מתנגש בהכרח עם ביאורו של הנשקה. מכל מקום, שאלת הכפילות מקבלת משמעות חדשה לאור ההבנה שמבנה כפול זה מאפיין את המסכת כולה.

17. במקרה זה קל להבין את השיקול הספרותי לסיים את פרק ד כפי שהוא, אף שהיה מקום לשלב את משנת פ"ה מ"א בסוף פרק ד. המשנה רצתה ליצור הקבלה בין סיום פרק ד לסיום פרק ב, ובין תחילת פרק ה לתחילת פרק ג כפי שהתבאר לעיל.

2. הברכה השנייה

וברכו את העם ברכה אחת, אלא שבמדינה אומרים אותה שלש ברכות ובמקדש ברכה אחת (פ"ז מ"ב).

הברכה השנייה עומדת במרכזה של היציאה האחרונה מן ההיכל, והיא הברכה העיקרית והחגיגית. ער עתה כל התנועה הייתה פנימה, וכעת התנועה היא החוצה: בעמידה על מעלות האולם, עם הפנים אל העם כדי לברך אותו. זו הברכה העיקרית: עם נשיאת כפיים ועם המאפיינים הייחודיים לברכה במקדש – ברכה אחת ולא שלוש,¹⁸ בשם המפורש, ובנשיאת הידיים מעל הראש.¹⁹

מכל מקום, מעגל הברכות נסגר אף הוא – ברכה פותחת וברכה מסיימת. כפל ברכות זה הוא תמוה, שהרי המצווה לכוהנים לברך את העם היא אחת. מדוע היא נכפלת כאן? נראה שיש לצרף כפילות זו אל הכפילויות האחרות שבסדר עבודת התמיד.

ה. הקטורת

בהשוואה אל כל שאר עבודות סדר התמיד, בולטת הקטורת כעבודה היחידה שנעשית בפעם אחת. עבודה זו נעשית יחד עם כניסת השיא אל ההיכל, במערכה השלישית, הכניסה שממנה ואילך מתחילות שאר העבודות 'להיסגר'.
ובתרשים:

18. הגמרא בסוטה מ ע"ב מבארת שבמקדש אין עונים אמן לאחר כל אחד מפסוקי הברכה אלא קוראים הכול יחד.

19. אפשר שהבחנה בין חלוקה לשלוש לברכה מאוחדת, מתייחסת גם לתפילה שראינו בפרק ה. במשנה בפרק ז למדים שבגבולין מברכים ברכה המחולקת לשלוש, בעוד שבמקדש מחברים את שלושת הפסוקים לאחד (יש בזה כדי להזכיר את ההבדל בין בית דין אנושי, שהוא של שלושה, לעומת הקב"ה בו נאמר "אין דן יחידי אלא אחד", סנהדרין פ"א מ"א מול אבות פ"ד מ"ח). הברכות לעם בפרק ה מתוארות כשלוש ברכות, ואף שאלו שלוש אחרות, שברכת כוהנים היא אחת מהן, אפשר שהתיאורים השונים באים ליצור ניגוד: שם שלוש כאן אחת.

א. מזבח פנימי – דישון (פ"ג מ"ט)	
ב. מנורה – דישון חמישה נרות (פ"ג מ"ט)	
ג. תמיד – שחיטה והבאת איברים לכבש (פרק ד)	
ד. ברכה ראשונה (פ"ה מ"א)	
כניסה להיכל (פ"ו מ"א)	
א. מזבח פנימי – הוצאת הטני (פ"ו מ"א)	
ב. מנורה – דישון שני הנרות הנוספים ונטילת הכוז (פ"ו מ"א)	
הקטרת הקטורת (פ"ו מ"ג)	
ד. ברכה שנייה (פ"ז מ"ב)	
ג. תמיד – הקטרת האיברים על המזבח (פ"ז מ"ג) ²⁰	

כפי שרואים מן התרשים, עצם הכניסה השנייה אל ההיכל, זו שבמערכה השלישית (פרק ו), כבר קובעת את נקודת המעבר, ולא הקטרת הקטורת, שהרי מיד לאחר הכניסה להיכל כבר מסתיימות שתי עבודות הפנים שהחלו בפרק ג – הוצאת הטני המסיימת את עבודת המזבח הפנימי, ודישון שני הנרות הנותרים המסיים את עבודת המנורה. במובן זה, הכניסה השנייה והחגיגית אל ההיכל היא נקודת השיא במסכת. דבר זה יובן אם נראה את עיקר המסכת בעצם הכניסה המדורגת אל הקודש, ההשתחויה בו והיציאה. ברגע הכניסה לקודש מתחיל השלב השני המסיים את התהליכים הפתוחים.

מאידך גיסא, אף את הקטורת יש לראות כנקודת מרכז, שהרי היא תכליתה של הכניסה פנימה, כפי שמתבטא בפ"ס, וכפי שמתבטא במשניות של פרק ו. כאמור, הקטורת מתייחדת בכך שהיא הפעולה היחידה בעבודות התמיד הנעשית בפעם אחת. הפעולות החיצוניות יותר – הברכה לעם ועבודת התמיד – מסתיימות רק לאחר ההקטרה. במובן הזה מרכזו של היום הוא בהקטרת הקטורת, והיא המארגנת סביבה את שאר חלקי העבודה.

כל זאת לשיטת אבא שאול, התנא דמסכתין. לדעת חכמים סדר העבודה בהיכל הפוך:

20. אם נתייחס רק לעבודות החוץ אנו מקבלים מבנה כיאסטי:

תמיד – שחיטה והבאת איברים לכבש	
ברכה ראשונה	
כניסה להיכל לקטורת	
ברכה שנייה	
תמיד – העלאת איברים והקטרתם	

מסכת תמיד והיום השמיני למילואים – עריכתה הספרותית והרעיונית של מסכת תמיד

דתניא: לא ייטיב את הנרות ואחר כך יקטיר, אלא יקטיר ואחר כך ייטיב. אבא שאול אומר: מטיב ואחר כך מקטיר

לחכמים יש להקטיר את הקטורת ורק לאחריה להיטיב את הנרות. לשיטתם הפיצול מאורגן סביב נקודת מרכז אחת ברורה – עם הכניסה השנייה אל ההיכל באה גם הקטרת הקטורת, וממנה ואילך מסתיימות כל העבודות.²¹ אפשר ומחלוקתם תלויה בנקודה זו עצמה – האם עדיף להתחיל עם הקטורת וכך להעמיד אותה במרכז כל עבודות סדר התמיד, כשיטת חכמים, או שעדיף לסיים עם הקטורת, וכך לחבר אותה אל יציאתו של היחיד בסיומה של העבודה כולה, כשיטת אבא שאול המתוארת במשנתנו. נציע מקור אפשרי לכך שמרבית העבודות מפוצלות לשני חלקים.²²

היום השמיני למילואים

א. כפל הברכות והדמיון המבני

את המבנה הייחודי של פיצול חלקי העבודה וכפל הברכות, שבאמצעו הכניסה אל הקודש, ניתן לבאר לאור הקבלתו למבנה זהה המצוי בסיומו של היום השמיני למילואים המתואר בוויקרא ט'. לאור דמיון זה ניתן אף להציע ביאור למבנה המסכת כולה.

ויקרא ט', כב-כד

וַיֵּשֶׂא אֱהֲרֹן אֶת יָדוֹ וַיִּדְרוֹ קָרִין אֶל הָעַם וַיְבָרְכֵם וַיֵּרֶד מֵעֶשֶׂת הַחֹטָאֹת וְהֶעֱלָה וְהִשְׁלֵמִים.
וַיָּבֵא מִשֶּׁה וְאֶהֲרֹן אֶל אֹהֶל מוֹעֵד
וַיִּצְאוּ
וַיְבָרְכוּ אֶת הָעַם וַיֵּרָא כְבוֹד ה' אֶל כָּל הָעַם.

21. מקומה של הוצאת הטני, המסיימת את דישון המזבח, אינו מבואר בשיטת חכמים. בהיותה עבודת שירות ודישון היא דומה לעבודת הנרות, ולכן נראה סביר שבאה יחד עמה לאחר הקטורת. הרמב"ם פסק כשיטת רבנן הרבים, את הוצאת הטני השאיר במקומה, לפני הקטורת (הלכות תמידין ומוספין פ"ג ה"ז), שהרי בזה לא מצינו מחלוקת. משנתנו, על כל פנים, מביאה רק את דעת אבא שאול.

22. בדברי חז"ל אנו מוצאים הסברים לפיצולן של מקצת מן העבודות. בספרי זוטא (כ"ח ד, מהד' הורוויץ עמ' 323) מבואר פיצול התמיד לשניים כנובע מהצורך גם להקדים אותו לקטורת וגם להקדים את הקטורת אליו. עיינו עוד: תורת כוהנים צו פרק ב ח-ט, מהד' ווייס ל ע"ב. פיצול בין ההנחה על הכבש להקטרה עצמה אנו מוצאים בקרבנות נוספים – שקלים פ"ח מ"ח. במסכת יומא דף לג מבארים האמוראים פרטים נוספים בסדר עבודת היום. לכפל הברכות לא מצאתי ביאור.

וְתֵצֵא אִשׁ מִלִּפְנֵי ה' וְתֹאכַל עַל הַמִּזְבֵּחַ אֶת הָעֹלָה וְאֶת הַחֲלָבִים וַיֵּרָא כָּל הָעָם וַיִּרְנוּ וַיִּפְּלוּ עַל פְּנֵיהֶם.

- א. הדמיון הראשוני הוא כפל הברכות שאנו רואים גם כאן: ברצף עבודה אחד ישנן שתי ברכות המופנות במפורש אל העם. כך הוא גם במסכתנו – כפל ברכות כחלק מתהליך העבודה המופנות שתייהן, בלשון המשנה, אל העם – "ברכו את העם" (פ"ה מ"א; פ"ז מ"ב). מסתבר שכפל הברכות במסכת תמיד לקוח מכפל הברכות כאן.
- ב. דמיון נוסף נמצא במיקומן של הברכות בסדר העבודה. כמו שראינו במסכת תמיד, גם כאן הברכות נמצאות סביב כניסה אל הקודש: ברכה ראשונה – כניסה לקודש (– יציאה²³) – ברכה שנייה.

ג. גם תוכן של הברכות נראה דומה. את הברכה הראשונה יש לראות כברכה לכבוד סיום העבודה של אהרן, כפי שעולה מן הפסוק "וַיִּבְרַכֶּם וַיֵּרֶד מֵעֵשֶׂת...". עבודת אהרן כללה את שחיטת הקרבנות, זריקת הדם, ניתוח האיברים והעלאתם למזבח, אולם היא חסרה את שרפת האיברים על ידי האש, שביום זה איננה תלויה באהרן. במוכן הזה, עבודתו של אהרן היא עבודת האדם, שהיא כולה הכנות לקראת ההיענות האלוהית המתבטאת בשרפת האיברים. בכך דומה הברכה הראשונה של אהרן לברכה שבסיום פרק ד של מסכת תמיד, שאף היא באה לאחר השחיטה, הזריקה, ניתוח האיברים והעלאתם, ובטרם שרפתם על המזבח.

הברכה השנייה באה בעקבות הכניסה אל הקודש, והיא מקדימה את היראות כבוד ה'. נראה מן הפסוקים שהכניסה פנימה אל אוהל מועד נוסכת כוח חדש שמצדיק ברכה נוספת. בעקבות הכניסה והברכה מתאפשר סיום התהליך הכולל את היראות כבוד ה' ואת שרפת האיברים. ברכה זו דומה בכך לברכה השנייה במסכת תמיד, שבאה בעקבות הכניסה אל הקודש, עם היציאה, ובעקבותיה באה שרפת האיברים על המזבח.

לאור זאת, יש לראות את כפל הברכות בספר ויקרא כמארגן את המבנה של עבודת היום השמיני באופן המפצל אותן לשניים, כפי שראינו במסכת תמיד:

הן בשמיני הן בתמיד, ראשית העבודה כוללת את כל חלקי עבודת האדם: השחיטה, זריקת הדם, הכנת האיברים והעלאתם למזבח. בסיומו של שלב זה ישנה ברכה שכן שלב ההכנות הסתיים, והוא קובע ברכה לעצמו.

הן בשמיני הן בתמיד, כניסה אל הקודש מבדילה בין העבודות המכינות לבין הסיום שבו הקטרת האיברים, ורק בעקבות הכניסה מגיע ומתאפשר השלב השני.

הן בשמיני הן בתמיד, היציאה מן הקודש מביאה ברכה מחודשת. בעקבות הברכה מגיע סיום העבודה הכולל את שרפתם של האיברים על מזבח העולה.

23. יש להחשיבה כשלב בפני עצמו כיוון שהיא מצוינת בפסוק בפני עצמה. אף זה דמיון למסכתנו המדגישה גם את היציאה.

מסכת תמיד והיום השמיני למילואים – עריכתה הספרותית והרעיונית של מסכת תמיד

ביום השמיני למילואים עדיין אין אש על המזבח, ולכן הנחת האיברים היא על המזבח עצמו, ולאחר היציאה מאוהל מועד יורדת האש. ביום-יום במקדש יש אש תמיד על המזבח, ולכן הנחת האיברים מתבצעת על הכבש למרגלות המזבח, ולאחר היציאה מן ההיכל משליכים אותם אל האש.

ראשית העבודה בעבודת הדם ובהכנת האיברים
ברכה ראשונה כסיכום העבודה
הכניסה אל הקודש והיציאה ממנו
ברכה שנייה
סיום העבודה בשרפת האיברים

רמז אפשרי לחיבור בין מסכת תמיד ליום השמיני למילואים ניתן למצוא בתיאור העבודה בימי הבית השני בזמן שמעון הכהן הגדול, בספר בן סירא:²⁴

בעלותו על מזבח הוד, ויהדר עזרת מקדש.
בקבלו נתחים מיד אחיו, והוא נצב על מערכות.
סביב לו עטרת בנים, כשתילי ארזים בלבנון.
ויקיפוהו כערבי נחל, כל-בני אהרן בכבודם.
ואשי ה' בידם, נגד כל קהל ישראל.
עד כלותו לשרת מזבח, ולסדר מערכות עליון.
אז יריעו בני אהרן הכהנים, בחצצרות מקשה.
ויריעו וישמיעו קול אדיר, להזכיר לפני עליון.
כל בשר יחדו נמהרו, ויפלו על פניהם ארצה.
להשתחות לפני עליון, לפני קדוש ישראל.
ויתן השיר קולו, ועל המון העריכו נרו.
וירנו כל עם הארץ, בתפלה לפני רחום.
עד כלותו לשרת מזבח, ומשפטיו הגיע אליו.
אז ירד ונשא ידיו, על כל קהל ישראל.
וברכת ה' בשפתיו, ובשם ה' התפאר.
וישנו לנפול שנית,[אל מפניו

(נ', יא-כא).²⁵

מחד ניכר דמיון בין תיאור זה לתיאור בסיום מסכת תמיד:

24. הנשקה (לעיל, הערה 16) מביא פסוקים אלו להוכיח את שיטתו שהברכה הנזכרת בפרק ז הייתה במשנה ראשונה, וזו ברכה שמקורה בוויקרא ט' ואינה כברכת הכהנים. עיינו במאמרו בהערה 89, המביא את דברי החוקרים על שיוך פרק זה לעבודת התמיד ולא לעבודת יום הכיפורים.

25. הציטוט על פי מהדורת האקדמיה ללשון העברית, ירושלים תשל"ג.

בזמן שכהן גדול רוצה להקטיר היה עולה בכבש והסגן בימינו. הגיע למחצית הכבש, אחז הסגן בימינו והעלהו. הושיט לו הראשון הראש והרגל וסמך עליהם וזרקן. הושיט השני לראשון שתי הידים, נותנן לכהן גדול וסמך עליהם וזרקן, נשמט השני והלך לו. וכך היו מושיטין לו שאר כל האיכרין והוא סומך עליהן וזורקן. ובזמן שהוא רוצה הוא סומך ואחרים זורקין. בא לו להקיף את המזבח, מהיכן הוא מתחיל? מקרן דרומית מזרחית, מזרחית צפונית, צפונית מערבית, מערבית דרומית. נתנו לו יין לנסך, הסגן עומד על הקרן והסודרים בידו, ושני כהנים עומדים על שלחן החלבים ושתי חצוצרות של כסף בידם, תקעו והריעו ותקעו, באו ועמדו אצל בן ארזא אחד מימינו ואחד משמאלו, שחה לנסך והניף הסגן בסודרין והקיש בן ארזא בצלצל ודברו הלויים בשיר. הגיעו לפרק, תקעו והשתחוו העם, על כל פרק תקיעה ועל כל תקיעה השתחויה. זה הוא סדר התמיד לעבודת בית אלהינו, יהי רצון שיכנה במהרה בימינו אמן (פ"ז מ"ג).

תיאור ההושטה של האיכרים מהכהנים אל הכוהן הגדול, תיאור הכהנים המקיפים את הכוהן הגדול בעת עבודתו, התרועה עם סיום העבודה, ההשתחויה והשיר – כל אלו מתוארים באופן דומה בשני המקורות. הבחירה של המשנה לתאר בשלב זה דווקא את עבודת הכוהן הגדול יכולה להתבאר לאור מקור זה.

מצד שני, פסוקי בן סירא נראים קרובים מאוד לפסוקי ויקרא ט':

ויקרא ט'	בן סירא נ'
וַיִּרְא כָּל הָעָם וַיִּרְנּוּ וַיִּפְּלוּ עַל פְּנֵיהֶם (כד).	כל בשר יחדו נמהרו, ויפלו על פניהם ארצה. להשתחות לפני עליון... וירנו כל עם הארץ (יז-יט).
וַיִּשָּׂא אֶהָרֶן אֶת יָדוֹ וַיִּדְרֹי קְרִין אֶל הָעָם וַיְבָרְכֵם וַיִּרְדַּ מַּעֲשֵׂת הַחֲטָאֹת וְהָעֲלָה וְהִשְׁלָמִים (כב).	עד כלותו לשרת מזבח... אז ירד ונשא ידיו, על כל קהל ישראל. וברכת ה' בשפתיו (יט-כ).

עבודת התמיד במקדש מוצגת בספר בן סירא בפעולות ובלשונות הלקוחות מסיום היום השמיני למילואים ומתארות את היום-יום במקדש כזה ליום חנוכתו.

לאור זאת, תיאור הכוהן הגדול בסוף המסכת נסמך גם אל עבודת אהרן ביום השמיני למילואים. אפשר שלאורך המסכת הדבר לא הוזכר, כיוון שבפועל משמרות הכהונה היו אלו שקיימו את התמיד, ולא בכל יום הכוהן הגדול הקריב, אולם סיום המסכת חוזר אל המקור המקראי, כפי שבא לידי ביטוי גם בספר בן סירא.²⁶

26. כך ניתן להבין אף את פסוק ה בספר בן סירא (שם), "מה נהדר בהשגחו מאהל ובצאתו מבית הפרכת", שגורם לחלק מן המפרשים ליחס את הפרק כולו דווקא ליום הכיפורים. כפי שראינו במסכת תמיד, יש תיאור חגיגי של היציאה מן ההיכל גם בתמיד של כל יום, ולא רק ביום הכיפורים.

עולה מכאן שניתן למתוח קו מחבר בין תיאור עבודת התמיד במסכתנו לתיאור העבודה ביום השמיני למילואים.

על פי זה, אנו מבקשים להציע שההפרדה שאנו מוצאים בכל יום בין כל הכנות הקרבן לבין שרפת האיברים באש המזבח, יש לה מקור בפרשת היום השמיני למילואים. אף מרכזיותה של הכניסה אל הקודש במסכת מתבארת לאור הקבלתה לכניסה אל הקודש ביום השמיני. מבנה מפוצל זה, בברכות ובהקרבה, מהווה את הבסיס לעיצוב סדר עבודת התמיד כולו במבנה כפול, גם באותם מרכיבים שאין להם מקבילה בעבודת היום השמיני: דישון המזבח הפנימי והטבת המנורה. פיצול זה מיועד להדגיש את ההבחנה המהותית בין שני חלקים בעבודה: פעולת הפתיחה שמהווה הכנה ופעולת סיום שנכון לממש אותה רק לאחר הכניסה אל הקודש והעמידה לפני ה'. הרצון לפצל את כל העבודות לשני חלקים הוא העומד בבסיס סדר העבודה במסכת.

את המערכה השנייה במסכת תמיד (פרקים ג-ד) יש להקביל לפסוקים א-כב בוויקרא

ט' 27.

את המערכה השלישית במסכת תמיד (פרקים ה-ז) יש להקביל לפסוקים כג-כד שם. לאור זאת, ניתן לבאר את לשון "וירדו ובאו להם ללשכת הגזית" (סיום פרקים ב, ד) כנובעת מתיאור הסיום של עבודת אהרן, "וירד מעשֶׁת החטָאת וְהֵעֵלָה וְהִשְׁלָמִים"²⁸. חיבור בין פסוקי היום השמיני לסדר התמיד נמצא מפורש במסכת במשנה המתארת את הברכה האחרונה:

יש לציין שהסדר בכך סירא שונה מן הסדר במסכתנו. בכך סירא הסדר הוא: א. יציאה מן הקודש; ב. הקטרת האיברים; ג. ברכת הכוהן; בעוד שבמסכת תמיד ברכת הכוהן מוקדמת להקטרת האיברים. בן סירא אף מתאר שתי נפילות אפיים של הקהל – אחת לאחר הקטרת האיברים והשנייה עם ברכת הכוהן הגדול, בעוד שבמסכת תמיד יש אחת בלבד. הנשקה (לעיל, הערה 16, עמ' 74-79) דן בעקבות ספראי בחילוף זה, שחל במהלך ימי הבית השני, ומציע סיבות אפשריות להתרחשותו. לענייננו, יש לשים לב שבתיאור של בן סירא ברכת הכוהן היא גורם בפני עצמו לכריעת העם אפיים ארצה. יש בזה כדי לחזק את ההבנה שנשיאת ידי הכוהנים לאחר היציאה מן הקודש נחשבה כמקבילה להיראות כבוד ה', כפי שנציע לקמן.

27. כמובן, רק בנוגע לסוגי העבודות המבוצעות, ולא בנוגע לסוגי הקרבנות.

28. כך אפשר לבאר אף את המדרש הנוסף המובא בספרא על פסוק זה: "וישא אהרן את ידיו אל העם ויברכם' זה מקרא מסורס, [ואין] ראוי לומר אלא וירד מעשות החטאת העולה והשלמים, וישא אהרן את ידיו ויברכם', שבירידתו נשא את כפיו וכירך את העם" (תורת כוהנים שמיני פרשה א כט, מהד' ווייס מה ע"א). הדרשן הופך את סדר הפסוק וסובר שהירידה הייתה קודם הברכה, ואינו מבאר מה טעם ראה להיפוך. אולם מקבילה להיפוך זה אנו מוצאים במשנתנו בברכה הראשונה שטרם הכניסה אל הקודש, ראשית הירידה מן המזבח בסוף פרק ד: "וירדו ובאו להם ללשכת הגזית", ולאחריה הברכה לעם בראשית פרק ה: "ברכו את העם שלוש ברכות". כיוון שהברכה מסיימת את העבודות, ראוי קודם לרדת מן המזבח ואז לברך.

באו ועמדו על מעלות האולם... וברכו את העם ברכה אחת... במדינה הכהנים נושאים את כפיהם ידיהם כנגד כתפותיהם, ובמקדש על גבי ראשיהן, חוץ מכהן גדול שאין מגביה את ידיו למעלה מן הציץ. רבי יהודה אומר: אף כהן גדול מגביה את ידיו למעלה מן הציץ, שנאמר – 'וישא אהרן את ידיו אל העם ויברכם' (ויקרא ט', כב). (פ"ז מ"ב).

המשנה מצטטת את הפסוק המתאר את ברכת אהרן ביום השמיני. באופן גלוי הפסוק מובא כדי להוכיח נקודה משנית – גובה הידיים של הכהן הגדול בשעת הברכה. אולם לאור הדברים הללו אפשר שיש לקרוא את הפסוק כרמיזה אינטרטקסטואלית: הבאת הפסוק כאן מרמזת להקשר הרחב יותר שבו הוא נתון.²⁹ מתוך התבססות על השוואה זו ננסה להציע עוד כמה קווי קשר משמעותיים בין היום השמיני למסכת תמיד.

29. יש לבחון אפשרות זו ברמה העקרונית – לראות בהבאת פסוקים בתוך המשניות הצבעה על מרכזיות ההפניה לדעת העורך מעבר להקשרה המקומי; ועיינו להלן, הערה 44 ביחס לפסוק הנוסף המובא במסכת. לדוגמות נוספות עיינו: ח' יחיאלי, אינטרטקסטואליות בחלקיה ההלכתיים של המשנה, עבודה לשם קבלת התואר מוסמך, אוניברסיטת בר אילן, רמת גן תשס"ט, עמ' 29-45, ובצורה כללית במבוא, עמ' 3-6. ביתר הרחבה ביחס למדרשי חז"ל ראו: D. Boyarin, *Intertextuality and the Reading of Midrash*, Indiana 1994.

יש לציין שהרחבת ההפניה המקומית לכדי השוואה רחבה יותר היא גם מה שהתרחש בתהליך היצירה של מאמר זה.

הרחבת המשמעות מסתברת אף לאור הדרשה המובאת במכילתא דמילואים על פסוק זה: "וישא אהרן את ידיו אל העם ויברכם" – באותה שעה זכה במתנות כהונה וזכה בנשיאות כפים לו ולדרותיו עד שיחיו המתים" (תורת כוהנים שמיני פרשה א יז, מהד' ווייס מד ע"ד). המדרש רואה בפסוק זה לא רק אירוע לשעתו שקרה ביום השמיני, אלא אירוע מכונן שממנו נובעת ברכת הכוהנים שבכל יום ויום. המדרש קושר אפוא בין אירועי היום השמיני לעבודת היום-יום במקדש.

יש לציין שהפסוק המתאר את הברכה הראשונה ביום השמיני מובא במשנה לתיאור הברכה השנייה במקדש. נראה שחכמים ביקשו להבדיל בין הברכה הראשונה לשנייה ולעשות את השנייה עיקר. בתיאור מעשה היום השמיני חשיבותה של הברכה השנייה ברורה, שכן רק בברכה השנייה נראה אליהם כבוד ה'. אולם ביום-יום בבית המקדש הבדילו ברכה זו כשקבעו שרק בה נושאים כפיים.

כאמור לעיל (הערה 2), ל' גינצבורג טוען שדעתו החולקת של רבי יהודה במשנה אינה חלק מהטופס הקדום של המשנה. ראייתו נסמכת על ניתוח פנימי של לשון המשנה, שלעניות דעתי רחוק מלהיות הכרחי, ולא על הקבלה טקסטואלית. גם אם נקבל את ההנחה שטופס המשנה הראשון לא כלל מחלוקות כלל, עדיין אפשרי וסביר יותר שמחלוקת זו נוספה בתוך מסגרת העריכה התנאית.

ב. הכניסה אל הקודש

1. הטעם הכפול של הכניסה מול שני צירי המסכת

לאור כל האמור יש לעיין בתוכנה של הכניסה אל הקודש ביום השמיני. אהרן נכנס עם משה אל ההיכל (ויקרא ט', כג). הצטרפותו של משה מחודשת, שכן עבודת היום עד עתה הייתה של אהרן. הכתוב משתמש בלשון יחיד "ויבא", אף שהבאים הם שניים.³⁰ נראה שיש ללמוד מכאן שאחד מן השניים הוא העיקרי והשני מלווה אותו. כך משמע מן המדרשים שיוצגו להלן. גם במשנתנו, הנכנסים להקטיר את הקטורת הם שניים, ואחד מהם הוא העיקרי – זה שזכה בפס ויקטיר את הקטורת. השני הוא "אוהבו או קרובו" המסייע על ידו. אפשר שאף זה המיון בין המקורות.

הכתובים אינם מתארים לנו מה מעשיהם של משה ואהרן בהיכל. המדרשים חלוקים באשר לייעודה של כניסה זאת.

גישה אחת במכילתא דמילואים מבארת שהכניסה הייתה על מנת שמשה ילמד את אהרן את מעשה הקטורת. מדרש זה מבאר שהכניסה היא חלק מן העבודה, ולכן היא חייבת לכלול עבודה מקדשית מוגדרת:

'ויבא משה ואהרן אל אהל מועד', למה נכנס משה ואהרן ביחד? ללמד אהרן על מעשה הקטורת. או לא נכנס אלא לדבר אחר... ירידה טעונה ברכה, וביאה טעונה ברכה, מה ירידה מעין עבודה, אף ביאה מעין עבודה, הא למה נכנס משה עם אהרן, ללמדו על מעשה הקטורת.³¹

המדרש מפנה את תשומת לבנו לכפל הברכות בפרשה. פשוט לו שהברכה הראשונה קשורה בסיום עבודת האדם, המובאת בלשון ירידה (מן המזבח): "וַיֵּרֶד מִעֲשֶׂת הַחֹטָאֵת

30. לפי התחביר נראה שמשה הוא העיקרי ואהרן מתלווה אליו. אפשר להטעים בכך את התיאור בסוף פרק ו וברוב פרק ז של המשנה, העוזב את עבודת ההדיוטות ומתאר את העבודה כעבודה של כוהן גדול. בשבעת ימי המילואים משה הוא המשמש ככוהן גדול (כך לפי הפשט, וכן בוויקרא רבה פרשה יא, מהד' מרגליות עמ' רכו-רכח). היום השמיני הוא היום הראשון שבו העבודה מובלת על ידי אהרן. אולם מן הכניסה אל הקודש ואילך שוב משה משתתף. בשלב זה משה הוא עדיין מעין הכוהן הגדול ואהרן הוא המתלמד.

31. תורת כוהנים שמיני פרשה א ל, מהד' ווייס מה ע"א, וכעין זה בירושלמי יומא פ"א, לח ע"ב. ישראל קנוהל ושלמה נאה (מילואים וכיפורים, תרביץ סב א, תשנ"ג, עמ' 32 ואילך) מבארים מדרש זה כחלק מהקישור שיצרו חז"ל בין פרשת המילואים לפרשת יום הכיפורים, וכחלק מהמקום המרכזי שייחסו לעבודת הקטורת, שאותה ראו ככלי מרכזי לגילוי שכינה. זאת בניגוד לגישת הצדוקים שלא ראו בקטורת חשיבות כזו, ועל כן סברו שיש להעלותה מחוץ לקודש הקודשים (תורת כוהנים אחרי מות פרק ג יא, מהד' ווייס פא ע"א; תוספתא כיפורים פ"א ה"ח, מהד' ליברמן עמ' 222).

וְהֶעֱלָה וְהִשְׁלָמִים³². מכאן הוא למד שבכרכות קשורות בסיום שלבי עבודה, וממילא אף את הברכה השנייה יש לקשור לעבודה כלשהי. כפל הברכות מעיד על התוכן של הכניסה אל ההיכל.

את דברי המדרש ניתן לתלות גם בחסרונה של עבודת הקטורת בתוך עבודות היום השמיני, ובמיוחד מתוך ההשוואה לעבודת יום הכיפורים (ויקרא ט"ז), המחוברת בכותרתה אל עבודת היום השמיני, ובה הקטרת הקטורת תופסת תפקיד מרכזי בכניסה אל קודש הקודשים.

אולם מדרש אחר במכילתא דמילואים מציין את עצם הכניסה אל הקודש, בלא צורך בעבודה:

‘ויבא משה ואהרן אל אהל מועד’, כיון שראה אהרן שקרבו כל הקרבנות ונעשו כל המעשים ולא ירדה שכינה לישראל, היה עומד אהרן ומצטער, אמר: יודע אני שכעס עלי המקום, בשבילי לא ירדה שכינה לישראל, כך עשה לי משה אחי שנכנסתי ונתביישתי ולא ירדה שכינה לישראל. מיד נכנס משה עמו ובקשו רחמים וירדה שכינה לישראל, לכך נאמר ‘ויבא משה ואהרן אל אהל מועד’³³.

32. כפי שראינו כנגדה את לשון המשנה בסוף פרק ד: ‘וירדו ובאו להם ללשכת הגזית לקרות את שמע’.

33. תורת כוהנים שמיני פרשה א יט, מהד' ווייס פא ע"ב, וכן הוא בתרגום יונתן לוויקרא ט', כג. קנוהל ונאה (לעיל, הערה 31, עמ' 32, הערה 50) מבארים קטע זה כ"פנים אחרים" של המכילתא דמילואים. ביחס לקבצים השונים המרכיבים את המכילתא דמילואים עיינו: א' שמאע, המכילתות הנספחות לספרא: מכילתא דמילואים ומכילתא דעריות, עבודה לשם קבלת התואר דוקטור, האוניברסיטה העברית, ירושלים תשס"ט, פרק 3 ובפרט עמ' 127-128 העוסקים במדרש הכניסה אל הקודש.

קנוהל ונאה מביאים מקורות רבים שבהם השו"ל בין ימי המילואים ליום הכיפורים. לאור זאת הם מבארים שלדעת חז"ל יום הכיפורים אינו רק יום כפרה, כפי שעולה מפשט הכתוב, אלא גם יום חנוכה שנתי של המשכן. היינו, האירוע המכונן אינו חד-פעמי אלא חוזר מדי שנה. ליתר דיוק, מה שקורה בצורה מלאה ומפורשת באופן חד-פעמי במעגל ההיסטורי, חוזר ומקבל מקום חלקי אך קבוע במעגל השנתי. לאור דברינו במאמר זה, יש ללכת צעד הלאה ולומר שהיבטים מסוימים, חלקיים יותר, של החנוכה ההיסטורית מגיעים גם אל המעגל היומי במקדש. כל עבודת הבוקר של התמיד היא מעין חנוכה יומית של הכניסה אל המשכן. על פי זה ניתן להבין את נקודות הדמיון המסוימות בין מסכת תמיד לבין עבודת יום הכיפורים:

הרגשת הכניסה ביחיד בכל אחד מן השלבים מזכירה את יחידותו של הכוהן הגדול בכניסתו אל הקודש ביום הכיפורים: ‘וְכָל אֶדָם לֹא יִהְיֶה בְּאֵהָל מוֹעֵד בְּבָאוּ לְכַפֵּר בְּקֹדֶשׁ עַד צֵאתוֹ’ (ויקרא ט"ז, יז). גם האזהרות לאותו יחיד מזכירות את האזהרה שבמסכת יומא (פ"א מ"ה). מסכת יומא מתחילה כמו מסכת תמיד, בשני פרקים המובילים מהכנות השונות ועד לבוקרו של יום העבודה, והפרק השלישי של שתי המסכתות פונה אל עיקר העבודה ואף מתחיל באותן מילים: ‘אמר להם הממונה’. גם השארת הטני בתוך ההיכל עד לסיום העבודה יש בה

על פי מדרש זה הכניסה אל הקודש נחוצה כיוון שלאחר סיום עבודת אהרן, העבודה האנושית, עדיין לא הגיעה ההיענות האלוהית המקווה. תוכנה של הכניסה אל הקודש הוא תפילה.³⁴

מעבר למחלוקת לגבי תכלית הכניסה אל הקודש, מדרשים אלו צובעים באופן שונה את מהלך היום השמיני כולו. על פי המדרש הראשון, הכניסה אל ההיכל היא שלב נוסף בעבודת היום כולו, וככזו אין בה ייחוד יחסית לשלבי העבודה הקודמים. היום השמיני כולו הוא יום של עבודת הקודש, ובסופה המוצלח יורדת אש ה' אל המזבח. על פי המדרש השני, הכניסה אל ההיכל אינה עוד שלב בעבודה, אלא עומדת בפני עצמה, כעצם העמידה לפני ה'. בזה היא משנה את מהלך היום כולו. עד אליה נעשתה עבודת הקרבנות, שבוצעה כולה על ידי אהרן במזבח החיצון. אולם עבודה זו לבדה לא היה בה כדי לגלות את כבוד ה'. חסרה כניסה פנימה, אל ההיכל, ופנייה ישירה לקב"ה. רק בעקבות הכניסה יכול התהליך להסתיים וכבוד ה' להתגלות. במובן הזה, הכניסה להיכל הופכת להיות שיאו של היום.

הד לכפל טעמים זה ניתן לראות גם במסכת. מחד גיסא, הכניסה המרכזית אל ההיכל, המתוארת בפרק ו, מכוונת לקראת עבודת הקטורת, שכפי שראינו עומדת כנקודת מרכז ומפנה של העבודות כולן – עד אליה כל העבודות נפתחו ולאחריה הן נסגרות, בעוד היא העבודה היחידה הנעשית בשלמות. גם מבנה פרק ו מעמיד את הקטורת במרכז, כיוון שהוא משאיר אותה לסוף כפעולת היחיד המסכמת "פרשו העם והקטיר והשתחוה ויצא". מאידך גיסא, כפי שראינו, המשנה מעצבת את הכניסה המרכזית להיכל כבעלת חשיבות בפני עצמה, מעבר לעבודה שהיא משרתת – בתהליך הכניסה (פ"ו מ"א), בהשתחויה ("אחיו הכהנים נכנסים להשתחוות", פ"ה מ"ו), וביציאה (פ"ו מ"ג; פ"ז מ"ב). המובן השני קשור לעריכתה של המסכת כולה במבנה המדגיש את תהליך הכניסה אל הקודש.

שמא ניתן לאור זה להרחיב ולהעמיק את הבנת מחלוקת אבא שאול וחכמים שהוזכרה לעיל (עמ' 16-17). לדעת חכמים נוצר מוקד אחד הכולל את הקטורת ואת הכניסה כאחד. לדעת אבא שאול, התנא דמסכתין, נוצרים שני מוקדים – עצם הכניסה והקטרת הקטורת

כדי להזכיר את השארת המחתה בקודש הקודשים עד סיום העבודה (יומא פ"ז מ"ד), שחז"ל ציינוה כחורגת מן הפשט (תורת כוהנים אחרי מות פרק ו ב, מהד' ווייס פב ע"ב). ימי המילואים מקושרים ליום הכיפורים בצורה מפורשת בכתובים ובחז"ל. יום הכיפורים מעמיד במרכזו את תהליך הכניסה אל הקודש והיציאה ממנו, כפי שמלמדת כותרת הפרשה. לאור מרכזיות זו חוזר אף היום השמיני למילואים ומתבאר באופן דומה – שיאו של היום הוא הכניסה אל הקודש המאפשרת את גילוי כבוד ה'. כפי שראינו, אף מסכת תמיד מעמידה במרכזה את תהליך הכניסה אל הקודש. בכך היא נקשרת ליום הכיפורים, ודרכו אל היום השמיני למילואים.

34. בכיוון זה ביארו רשב"ם וחזקוני על אתר, שהכניסה הייתה להתפלל שתרד האש.

שבסופה. יצירת שני המוקדים מדגישה את העובדה שהכניסה אל הקודש עומדת בזכות עצמה.³⁵

2. היראות כבוד ה' וברכת הכוהנים

ביום השמיני מביאה הברכה השנייה להיראות כבוד ה' לעיני כל העם:

וַיָּבֹא מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן אֶל אֹהֶל מוֹעֵד וַיִּצְאוּ וַיְבָרְכוּ אֶת הָעָם וַיֵּרָא כְבוֹד ה' אֶל כָּל הָעָם
(ויקרא ט', כג).

האם יש להיראות זו מקבילה גם בעבודת התמיד?

אפשר שהקבלה זו יש למצוא בהזכרת שם ה' ככתבו ולא ככינויו, המזכירה את דברי המשנה ביומא: "והכהנים והעם העומדים בעזרה כשהיו שומעים את השם המפורש שהוא יוצא מפי כהן גדול היו כורעים ומשתחוים..." (פ"ו מ"ב).
כך מתבארים דברי רבי יהודה ברבי נחמני במדרש:

דרש רבי יהודה ברבי נחמני, מתורגמניה דריש לקיש: כל המסתכל בשלשה דברים עיניו כהות: בקשת ובנשיא וכהנים. בקשת – דכתיב 'כמראה הקשת אשר יהיה בענן ביום הגשם... הוא מראה דמות כבוד ה' (יחזקאל א', כח). בנשיא – דכתיב 'ונתן מהודך עליו' (במדבר כ"ז, כ). המסתכל בכהנים בזמן שבית המקדש קיים, שהיו עומדין על דוכנן ומברכין את ישראל בשם המפורש.³⁶

כבוד ה' שבקשת הוא כבוד ה' המתגלה על הכוהנים בברכתם. ביום השמיני באה היראות כבוד ה' כהיענות משמים לעבודת האדם. בכל יום ויום נראה כבוד ה' על ידי ברכת

35. כהשערה בלבד ניתן לחשוב שמא כל עריכת מסכת תמיד היא על פי שיטת אבא שאול – שרק שיטתו הובאה במסכת – המבקשת להדגיש את הכניסה אל הקודש ולא רק את העבודה. יש לציין שכפל פנים זה ניתן לראות אף ביחס לעבודת יום הכיפורים בוויקרא ט"ז. בתחילת הפרשה היעד הוא עצם הכניסה אל הקודש: "וְאֵל יָבֹא בְּכָל יְעַת אֶל הַקֹּדֶשׁ... בְּזֹאת יָבֹא אֲהֲרֹן אֶל הַקֹּדֶשׁ" (ב-ג). אולם בהמשך אנו למדים שכאשר מגיעים אל הקודש מתבצעת בו עבודת קטורת ודם. בהמשך הפרשה נדמה שהעבודה היא עיקר, שהרי העבודה היא המכפרת (טז), והכפרה היא ייעודו של יום (ל), ועוד נקודת דמיון – גם בעבודת יום הכיפורים, כמו בתמיד, הכניסה פנימה והעבודה בפנים אינן סופו של התהליך. אחרי הכניסה פנימה יש יציאה ועבודה במרחב החיצוני (יח). על כפל פנים זה ראו: מ' ברויאר, 'ביאה ריקנית וקטורת חסרה', מגדים כז, תשנ"ז, עמ' 43-54; ד' הנשקה, 'לסדר העבודה ביום הכיפורים', מגדים לג, תשס"א, עמ' 13-41; א' וולפיש, 'עוד לסדר העבודה ביום הכיפורים – תגובה למאמרו של ד' הנשקה', מגדים לט, תשס"ד, עמ' 89-105; ד' הנשקה, 'כלום בזאת יבוא אהרן אל הקודש? – תשובה לא' וולפיש', שם, עמ' 107-117.

36. חגיגה טז ע"א. הקביעה כי ברכת כוהנים במקדש נאמרת בשם המפורש מופיעה בכמה מקומות בחז"ל; ספרי במדבר פיסקא לט, מהד' הורוויץ עמ' 43; שם פיסקא מג, עמ' 48; סוטה לח ע"א.

הכוהנים המזכירה את השם ככתבו.³⁷

כעין זה ראינו לעיל בספר בן סירא:

אז ירד ונשא ידיו, על כל קהל ישראל.

וברכת ה' בשפתיו, ובשם ה' התפאר.

וישנו לנפול שנית...

(נ', כ-כא).

התפארות הכוהן בשם ה' היא הגורם לנפילת העם מפניו, כעין התגלות כבוד ה' הגורמת לנפילת העם בוויקרא.

3. האש, הרינה וההשתחויה

1. אש השמיני ואש התמיד

לאור ההשוואה שהצגנו, הפסוק בוויקרא ט', כד מקביל למתואר במשנה בתמיד באמצע פרק ז.

בתורה – ירדת האש מאת ה' ואכילת איברי הקרבנות.

במשנה – זריקת האיברים אל האש והקטרותם.

על פי המדרש, אש התמיד במקדש מהווה באופן עקרוני המשכה של האש שהתגלתה

באירוע המכונן:³⁸

'ונתנו בני אהרן הכהן אש על המזבח' (ויקרא א', ז) – אף על פי שהאש יורדת מן השמים מצוה ליתן אש מן ההדיוט. אש שירדה בימי משה לא נסתלקה ממזבח

37. הרב יואל בן-נון ('היום השמיני ויום הכיפורים', מגדים ה, תשמ"ט, עמ' 9-34) מבאר את הדמיון הרב שבין עבודת יום הכיפורים לבין ימי המילואים כדמיון הפכי, שכשם שהוא מלמד על השווה כך הוא מלמד על השונה. ביום השמיני למילואים עבודת האדם היא רק בחוץ, במזבח העולה, והאש היא אש ההתגלות האלוהית שיוצאת מן הפנים חוצה. ביום זה אין מקום לאש שבאה מן ההדיוט. יום הכיפורים, לעומת זאת, הוא יום שתכלית עבודתו היא הפנים, כניסת הכוהן הגדול לקודש הקדשים. האש היא גחלי הקטורת המובאים על ידי האדם מן החוץ פנימה. גם ההתגלות ביום הכיפורים נמצאת בענן הקטורת שמעלה האדם עצמו. הנלמד מדבריו הוא שהתגלות היא אירוע חד-פעמי ומכונן שבא ממעלה למטה, בעוד העבודה לדורות היא פעולה הפוכה, שבה האדם מגלה את כבוד ה' על ידי פעולה ממטה למעלה. מכוחה של האש הראשונה אשר באה משמים והציתה את עצי המערכה, יכול כעת הכוהן הגדול לחזור ולהביא את אש ההדיוט אל קודש הקדשים.

לאור דברינו במסכת תמיד אפשר לראות פעולה מעין זו בזעיר אנפין אף בכל יום ויום. בדומה ליום הכיפורים, הכוהנים מביאים מאש התמיד אל ההיכל פנימה, והכניסה פנימה היא נקודת שיא של העבודה כולה. ההבדל הוא בדרגת ההתקרבות – ביום הכיפורים הכניסה היא עד לקודש הקדשים, ובכל יום עד ההיכל ומזבח הקטורת. בדומה ליום השמיני למילואים, ישנה הקרבה של הקרבנות בחוץ, על מזבח העולה, אלא שביום השמיני למילואים הייתה זו האש שבאה מן השמים, וכעת זו אש התמיד, שיסודה באש משמים והמשכה באש מן ההדיוט. 38. מובן שהדבר לא היה תקף בבית השני (יומא כ"א ע"ב), אולם העיקרון הוא אחד.

הנחושת עד שבאו לבית העולמים, אש שירדה בימי שלמה לא נסתלקה ממזבח העולה עד שנסתלקה בימי מנשה.³⁹

האש בוערת בקביעות מאז ירדתה. חובת הכוהנים לקיים את אש התמיד מתוארת בתורה, "אֵשׁ תָּמִיד תִּקְרָד עַל הַמִּזְבֵּחַ לֹא תִכָּבֵד" (ויקרא ו', 1), ובפרק ב במסכתנו. אולם על פי המדרש חובה זו אינה הבערה של אש חדשה אלא המשך וקיום של האש הראשונה שירדה משמים. אם כך, זריקת האיברים אל האש על ידי הכוהן היא ההמשך של שרפת האיברים באש מן השמים ביום חנוכת המשכן. האירוע הראשון הוא התשתית של עבודת התמיד שביום-יום.

כפי שכבר נאמר לעיל, נראה שכך יש להבין את פשר ההנחה המוזרה של האיברים על כבש המזבח בלא להשליכם בינתיים אל האש: ביום השמיני הונחו האיברים על המזבח עצמו, אולם טרם דלקה בו האש. ביום-יום המקדשי, האש כבר דולקת על המזבח, כפי שנתבאר בפרק ב של המסכת, שהרי זו אש תמיד. לכן כדי לשמור על ההקבלה ליום השמיני יש להניח את האיברים למרגלות המזבח, ורק לאחר היציאה מן ההיכל להשליכם אל האש.

מה שנפתח בפרק ב – סידור אש המערכה, בא לידי סיומו כאן, בהשלכת האיברים אל האש.

2. רינת העם

תגובת העם לירידת האש כוללת שני מרכיבים:

(ויקרא ט', כד).

וַיִּרְנוּ וַיִּפְּלוּ עַל פְּנֵיהֶם

לאור כל ההשוואות המתוארות ניתן להציג אף כאן הקבלה למשנתנו:

שחה לנסך והניף הסגן בסודרין והקיש בן ארזא בצלצל ודברו הלויים בשיר. הגיעו לפרק, תקעו והשתחוו העם, על כל פרק תקיעה ועל כל תקיעה השתחויה. זה הוא סדר התמיד לעבודת בית אלהינו...

"וַיִּרְנוּ" – תקיעת השופר ושירת הלויים.

"וַיִּפְּלוּ עַל פְּנֵיהֶם" – השתחויה.

חיבור בין "וַיִּרְאָה כָּל הָעָם וַיִּרְנוּ" לבין אמירת השירה במקדש מצינו אף במדרש:

...ה'ראיני את מראיך' (שה"ש ב', יד), שנא' 'ותקהל העדה אל פתח אהל מועד' (ויקרא ח', ד). 'השמיעני את קולך' – 'ירא כל העם וירנו' (ויקרא ט', ד), שירה נאה אמרו, על ידי שראו דבר חדש לפיכך אמרו שירה חדשה. 'כי קולך ערב', זה השיר. 'ומראך נאוה', המד"א 'ויקרבו כל העדה ויעמדו לפני ה' (ויקרא ט', ה).

39. תורת כוהנים דיבורא דנדבה פרק ה', מהד' פינקלשטיין עמ' 43-44, ובקצרה גם ביומא כא ע"ב.

אמר ר' תנחומא: אינון פתרון לה על דעתיה דר' מאיר באהל מועד, אף אנא נפתרינה על דעתיה דרבנן בבית העולמים: 'ונתי בחגוי הסלע' (שה"ש ב', יד), שהיו חבוין בסתר בית עולמים. 'הראיני את מראיך', המד"א 'אז יקהל שלמה' (מל"א ח', א). 'השמיעני את קולך', המד"א 'ויהי כאחד למחצצרים ולמשררים להשמיע קול אחד' (דה"ב ה', יג).⁴⁰

לסיכום ההשוואה:

היום השמיני	מסכת תמיד	
"וַיִּשְׁחַט... וַיִּזְרְקֵהוּ... וַיִּקְטֹר"	פרקים ג-ד: שחיטת התמיד, עבודת הדם והנחת האיברים על הכבש	חלק העבודות הראשון
"וַיִּשָּׂא אֶהָרֶן אֶת יָדָיו אֶל הָעָם וַיְבָרְכֵם וַיֵּרֶד מֵעֵשֶׂת הַחֹטְאֹת וְהֵעֵלָה וְהִשְׁלָמִים"	פ"ד מ"ג: "וירדו וכאו להם" פ"ד מ"א: "ברכו את העם שלוש ברכות" ⁴¹	הברכה הראשונה עם סיום העבודות
"וַיָּבֵא מֹשֶׁה וְאֶהָרֶן אֶל אֹהֶל מוֹעֵד"	"יודע שאחיו הכהנים נכנסים להשתחוות" (פ"ה מ"ו) פרק ו	הכניסה אל הקודש
"וַיִּצְאוּ וַיְבָרְכוּ אֶת הָעָם" "וַיֵּרָא כְבוֹד ה' אֶל כָּל הָעָם"	פ"ז מ"ב: "וברכו את העם ברכה אחת" "אומרים את השם ככתבו"	הברכה השנייה וגילוי כבוד ה'
"וַתֵּצֵא אֵשׁ מִלִּפְנֵי ה' וַתֹּאכַל עַל הַמִּזְבֵּחַ אֶת הָעֹלָה וְאֶת הַחֲלָבִים"	פ"ז מ"ג: זריקת האיברים אל האש שעל המזבח	שרפת האיברים
"וַיֵּרָא כָּל הָעָם וַיִּרְאוּ וַיִּפְּלוּ עַל פְּנֵיהֶם"	פ"ז משניות ג-ד: "ודיברו הלוויים בשיר... והשתחוו כל העם"	תגובת העם

4. בין מילואים לתמיד

את השימוש שעושה עבודת התמיד בתבניות הלקוחות מעבודת היום השמיני ראינו עד כאן כחיבור בין האירוע המכונן לבין מה שנמשך ממנו. אולם נראה שיסודות נוספים בפשט הכתוב יכלו להוות בסיס להשוואה בין שני אירועים אלו.

בספר ויקרא מוצגים שבעת ימי המילואים בפרק ח', ואחריהם, בפרק ט', היום השמיני. שבעת ימי המילואים כבר הוזכרו בשמות כ"ט, בהקבלה כמעט גמורה לאמור

40. שיר השירים רבה פרשה ב.ו. עיינו עוד: מדרש תהילים לג א, מהד' בוכר עמ' 244; שם קמט א, עמ' 539.

41. להיפוך הסדר עיינו לעיל, הערה 28.

בוויקרא. אולם היום השמיני, או ציווי לקראת יום כזה, כלל אינם מוזכרים בספר שמות. במקום זאת, מיד לאחר תיאור שבעת ימי המילואים, הובאה פרשת קרבן התמיד. יוצא שאת מקומו של קרבן התמיד שבספר שמות תופס בספר ויקרא היום השמיני. מקומם היתה בסדר התיאור מזמין להשוות גם בין התכנים. השוואה זו מתבקשת גם מקריאת פסוקי הסיום של פרשת התמיד בספר שמות:

עֲלֵת תְּמִיד לְדֹרְתֵיכֶם פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד לִפְנֵי ה' אֲשֶׁר אֹמַר לְכֶם שְׁמָה לְדַבֵּר אֵלַיךָ שָׁם. וְנִעַדְתִּי שְׁמָה לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל וְנִקְדַּשׁ בְּכַבְדִּי. וְקִדְשְׁתִּי אֶת אֹהֶל מוֹעֵד וְאֶת הַמִּזְבֵּחַ וְאֶת אֹהֶרֶן וְאֶת בְּנָיו אֶקְדַּשׁ לְכַהֵן לִי. וְשִׁכַנְתִּי בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְהָיִיתִי לָהֶם לֵאלֹהִים. וַיֵּדְעוּ כִּי אֲנִי ה' אֱלֹהֵיהֶם אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לְשִׁכְנֵי בְּתוֹכָם אֲנִי ה' אֱלֹהֵיהֶם (שמות כ"ט, מב-מו).

פסוקים אלו הם פסוקי סיום לכל סדר בניין המשכן בתיאורו הראשון (שמות כ"ה-כ"ט). הם מתארים את השראת השכינה שבאה בעקבות בניית המשכן, חנוכתו בשבעת ימי המילואים ועבודת הקרבנות שבתוכו – עבודת התמיד. נראה מכאן שפרשת התמיד שבספר שמות היא כעין היום השמיני בוויקרא – הפעולה שבאה לסיים את תהליך בניית המשכן, לאחר שבעת ימי המילואים, ולהפוך את המקדש הדומם לכלי להשראת שכינת ה'. ממילא מובן מה ראו חכמים לבנות את סדר עבודת התמיד בדפוס עבודת היום השמיני. חיבור זה אף רמוז במדרש:

רבי אלעזר אומר: 'ונעדת שמה לבני ישראל ונקדש בכבדי' (שמות כ"ט, מג), עתיד אני להיועד להם ולהתקדש בהן. אימתי היה זה? יום השמיני, שנאמר 'וירא כל העם וירדו ויפלו על פניהם' (ויקרא ט', כד).⁴²

התקדשות הקב"ה לעיני ישראל, המוזכרת ביחס להקרבת התמיד, מקושרת על ידי המדרש לרינת העם של היום השמיני למילואים.⁴³ קישור דומה אנו מוצאים בתיאור חנוכת המשכן העתידית אצל יחזקאל:

וַיֹּאמֶר אֵלַי בֶּן אָדָם כֹּה אָמַר אֲדֹנָי ה' אֱלֹהֵי חֲקוֹת הַמִּזְבֵּחַ בַּיּוֹם הַעֲשׂוֹתוֹ לְהַעֲלוֹת עֲלָיו עוֹלָה וְלִזְרֹק עָלָיו דָּם... שְׁבַעַת יָמִים תַּעֲשֶׂה שְׁעִיר חַטָּאת לַיּוֹם וּפָר בֶּן בָּקָר וְאֵיל מִן

42. תורת כוהנים דיבורא דנדבה פרק ב ה, מהד' פינקלשטיין עמ' 15, וכן בקיצור במכילתא דרבי ישמעאל מסכתא דפסחא בא ריש פרשה יב, מהד' הורוויץ-רבין עמ' 39, ובהרחבה בוויקרא רבה פרשה יב ב, מהד' מרגליות עמ' רנו ובבמדבר רבה פרשה יד כא.
43. כך גם: "ונעדת שמה לבני ישראל ונקדש בכבדי", אל תקרי בכבדי אלא במכובדי, דבר זה אמר הקדוש ברוך הוא למשה ולא ידעו עד שמתו בני אהרן. כיון שמתו בני אהרן, אמר לו: אהרן אחי, לא מתו בניך אלא להקדיש שמו של הקדוש ברוך הוא. כיון שידע אהרן שבניו ידועי מקום הן, שתק וקבל שכר, שנאמר: 'וידם אהרן' (ויקרא י', ג) "זבחים קטו ע"ב). האירוע שקרה ביום השמיני רמוז בפסוקי התמיד בספר שמות.

מסכת תמיד והיום השמיני למילואים – עריכתה הספרותית והרעיונית של מסכת תמיד

הַצֵּאן תְּמִימִים יַעֲשׂוּ. שִׁבְעַת יָמִים יִכְפְּרוּ אֶת הַמִּזְבֵּחַ וְטָהְרוּ אֹתוֹ וּמִלְאֻ יָדוּ וַיִּדְּיוּ קָרִין. וַיִּכְלוּ אֶת הַיָּמִים וְהָיָה בַיּוֹם הַשְּׁמִינִי וְהִלָּאָה יַעֲשׂוּ הַכֹּהֲנִים עַל הַמִּזְבֵּחַ אֶת עֹלוֹתֵיכֶם וְאֶת שְׁלֵמֵיכֶם וְרִצְאֹתֵי אֶתְכֶם נְאֻם אֲדֹנָי ה' (מ"ג, יח-כז).

גם כאן אין יום שמיני העומד בפני עצמו כי אם שבעת ימי חינוך שאחריהם היום השמיני, שהוא היום הראשון של העבודה הקבועה. שוב – הזמנה לראות את היום השמיני ואת עבודת התמיד כאחד.⁴⁴

סיכום

ניתוח ספרותי מבני של מסכת תמיד מוביל אותנו לעמוד על משמעותו של סדר עבודת התמיד.

בכלל המסכת – מבנה של שלוש מערכות בנות שני פרקים כל אחת, המספרות את תהליך הכניסה אל הקודש שבכל יום במקדש.

בתיאור סדר העבודה – כל העבודות מפוצלות לשני חלקים סביב הכניסה המרכזית להקטרת הקטורת.

נראה שהמקור לשני תהליכים אלו הוא עיצוב עבודת התמיד לאור התבניות של העבודה וההתגלות של היום השמיני למילואים.

קרבן התמיד של כל יום חוזר אל נקודת ההתחלה, אל הירידה הראשונה של השכינה בעת חנוכת המשכן. הפעולה התמידית היום-יומית אינה רק המשכיות אלא גם חזרה מתמדת אל אותה נקודת ההתחלה, אל גילוי השכינה של המדבר, בבחינת "בכל יום יהיו בעיניך כחדשים". תקיעות השופר ושירת הלויים מבקשות לחזור את רינתו של העם, שרואה אל מול עיניו את ההיענות של הקב"ה למעשיו במקדש.

מתוך התבוננות בפרשת היום השמיני ניתן להציע פשר אפשרי לחלוקה לשני השלבים שבמרכזם הכניסה אל הקודש. החלק הראשון בעבודת היום השמיני הוא מעין ה'איתערותא דלתתא'. זו הפעולה האנושית שמקיימת את הציווי האלוהי ומכינה בזה את הבסיס להתגלות. החלק השני בעבודת היום השמיני הוא ה'איתערותא דלעילא'. בין שניהם נמצאת הכניסה אל הקודש, כמעין עצירה ופנייה אל ה', המאפשרת את המעבר מן השלב הראשון אל השני. יסוד זה הופך להיות התשתית לעבודת התמיד שבכל יום, כשאת ה'איתערותא דלעילא' מחליפה זריקת האיברים אל האש לקול התרועה והשירה.

44. יש לציין שפסוקים אלו צמודים אל הפסוק המוזכר בתמיד פ"ג מ"ז, המסביר את השער הסגור במקדש. גם כאן (עיינו לעיל, הערה 29) ניתן לשער שיש הפניה אינטרטקסטואלית המכוונת את הקורא אל ההקשר הרחב של הפסוק. הפסוק מיחזקאל בפ"ג מ"ז והפסוק מוויקרא בפ"ז מ"ב הם הפסוקים היחידים המובאים במסכת תמיד (להוציא הפסוקים במשנת הנספח פ"ז מ"ד), ושניהם מכוונים אותנו בהקשרם הרחב לימי המילואים!